

Kurikulum v kontextu současné školské reformy

Lenka Hloušková

Průvodce studiem

Obsahem tohoto modulu je kurikulum a práce učitele s ním v kontextu současné kurikulární reformy.

Seznámíte se s pojmy kurikulum, vzdělávací obsah, učivo, národní kurikulum, školní kurikulum, rámcový vzdělávací program, školní vzdělávací program, vzdělávací oblasti, průřezová témata, didaktická transformace učiva, didaktická analýza učiva, tvorba školního vzdělávacího programu.

Po prostudování textu a relevantních dokumentů byste měli znát základní kurikulární dokumenty a *orientovat v* tom, jaké nároky klade kurikulární reforma na učitele.

Studium samotného textu modulu vám zabere asi 50 minut/hodin. Na pročetění odkazovaných dokumentů (příloh či dalších doplňkových materiálů) budete potřebovat přibližně další 8 hodin.

Kurikulum

V teoriích kurikula se objevuje několik variant chápání klíčového pojmu kurikulum. V teoriích, které Průcha (2005) označuje jako „filozofie kurikula“, bývá kurikulum vymezováno jako **obsah, který člověk získává ve škole** (tj. jako **obsah vzdělávání**). Hlavním zdrojem takto vymezovaného kurikula bývá „zobecněná zkušenost s hodnotovými systémy dané společnosti a potřeby elitních skupin této společnosti určující začlenění sociálních skupin a jednotlivců do sociálního a pracovního života. Rozdílné důrazy se kladou na využívání vědeckého, uměleckého a technického poznání či na výsledky zobecněné praktické zkušenosti z běžného života, ke kterým došly předchozí generace“ (Walterová, 2006, s. 12). V takto vymezeném kurikulu staví Harbova (podle Průcha, 2005, Walterová, 2006) do protikladu dva přístupy ke koncipování kurikula: tzv. zprostředkující model kurikula

a vstřícný model kurikula. **Zprostředkující model kurikula** vychází ze vzdělávacích cílů a představuje normativně vymezený obsah k jejich dosažení. Kurikulum je prostředkem dosažení vzdělávacích cílů. **Vstřícný model kurikula** vychází z charakteristik a dispozic žáků, které se prostřednictvím kurikula rozvíjejí. Kurikulum je prostředkem rozvoje žáků, a proto ho nemůžeme normativně vymežit. Základní soudobé „filozofie“ kurikula (včetně vymezení obsahu učiva) Průcha (2005) kategorizuje následovně:

- „Akademická „filozofie“ kurikula, má ukazovat spojitost mezi velkými hodnotami civilizace, jak jsou obsaženy ve vědeckém poznání a klasickém umění, a zkušeností, zájmy a potřebami žáka. Obsah učiva je dán kánonem západní kultury.
- Esencialistická „filozofie“ kurikula, má dosáhnout zvládnutí kulturních technik (komunikace v mateřském a cizím jazyce, základní matematické dovednosti, informační dovednosti,... kognitivní dovednosti,...). Obsah učiva je dán potřebami občana dnešní informační společnosti.
- Polytechnická „filozofie“ kurikula představuje získávání praktických dovedností, porozumění a zvládnutí běžných technologií, získávání základních návyků pro zapojení do pracovního procesu. Obsah učiva je určován potřebami trhu práce.
- Aktivistická (sociokritická, rekonstrukční, globální) „filozofie“ kurikula vede k pochopení příčin problémů společnosti, v níž žák žije, a získání znalostí, dovedností a postojů pro změnu této společnosti, Obsah učiva vychází z analýzy společenské situace, zpravidla interpretované v rámci určité ideologie.
- Personální (progresivní) „filozofie“ kurikula vede k vyhledávání a rozvíjení jedinečných nadání každého žáka, umožnění každému stát se zralým a vnitřně integrálním jedincem. Učivo je individualizované, vychází z potřeb a nadání jednotlivých žáků (Průcha, 2005, s. 240).

Vymezení kurikula jako obsahu vzdělávání vyvolává celou řadu otázek, které v teorii vedou k rozlišování různých rovin kurikula. Co je obsahem vzdělávání ve škole? Tato otázka vede k rozlišení **formálního kurikula** (projekt cílů, učiva, prostředků a organizace výuky, realizace a hodnocení projektu), **neformálního kurikula** (aktivity a zkušenosti spojené se školou) a **skrytého kurikula** (klíma a kultura školy, sociální klíma v jednotlivých třídách). V oblasti formálního kurikula se můžeme ptát: je skutečně to, co je naplánováno také vyučováno a osvojeno? Tato otázka vede k odlišení tzv. **plánovaného** (zamýšleného),

předepsaného, realizovaného a dosaženého kurikula. Cílem je, aby se uvedené podoby kurikula výrazně neodlišovaly nebo dokonce nebyly vzájemně „ve sporu“ (Walterová, 2004).

Od 60. let 20. století se v rámci tzv. kurikulárního hnutí přesouvá akcent ve vymezení pojmu kurikulum k plánování. V tomto smyslu je **kurikulum** vymezováno **jako projekt výuky**, který přináší odpovědi na otázky: proč, koho, čemu, kdy, jak, za jakých podmínek, s jakými efekty vzdělávat (Walterová, 1994). Při tvorbě takto pojatého kurikula se zdůrazňovaly hierarchizované postupy postupující od diagnózy potřeb, k formulaci cílů, přes výběr a organizaci obsahu až ke kritériím hodnocení (Walterová, 2006).

Ukázalo se však, že existuje velký rozdíl mezi projektem výuky a jeho realizací. „Potvrdila se neschopnost vytvořit komplexní univerzální model kurikula, který by byl schopen harmonizovat obecné plánování a pedagogické projektování učitelů v praxi“ (Walterová, 2006, s. 14). Proto se posunulo pojetí kurikula ve smyslu **anticipování reálné výuky** (nejčastěji v podobě otevřeného vzdělávacího programu). Takto vymezené kurikulum předpokládá permanentní korekci stanovených cílů a postupů díky jeho ověřování v procesu výuky a při jeho koncipování se rozlišují tři roviny:

národní kurikulum (společný rámec pro všechny školy).

školní kurikulum (projekt plánovaný na úrovni škol).

individuální kurikulum (individuální plán vzdělávání žáka) (srov. Walterová, 2006).

Národní kurikulum představuje konsensuální projekt vzdělávání s ohledem na kontext doby, národní priority a principy vzdělávací politiky daného státu. Vzniká na základě diskuse se všemi sociálními partnery vzdělávání (odborníci, zástupci škol – ředitelé a učitelé, školská administrativa, zaměstnavatelé, rodiče, politici, apod.) a má podobu (většinou závazných) otevřených kurikulárních dokumentů. Národní kurikulum má ve vztahu ke školnímu kurikulu monitorující a arbitrážní funkci (Walterová, 2004).

Školní kurikulum představuje projekt kurikula jednotlivých škol na základě regionálních a lokálních podmínek, který má podporovat individuální volbu vzdělávací dráhy. Problémem bývá participace sociálních partnerů na tvorbě školního kurikula.

Individuální kurikulum sestavuje většinou učitel ve spolupráci s rodiči, žákem a dalšími odborníky s ohledem na dispozice žáka. V současné době individuální kurikulum představuje jednu z variant diferenciací a individualizace výuky.

Rozšiřující literatura:

KAPRÁLEK, Karel. *Jak napsat a používat individuální vzdělávací program*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-887-2.

PRŮCHA, Jan. *Moderní pedagogika*. Praha: Portál, 2005, s. 235-268.

WALTEROVÁ, Eliška. *Kurikulum. Proměny a trendy v mezinárodní perspektivě*. Brno: Masarykova univerzita, 1994.

Kontrolní úkoly

1. Jak se vymezuje pojem kurikulum?
2. Která „filozofie“ kurikula je Vám blízká a proč?
3. Jaké různé roviny kurikula vyjadřují, co reálně probíhá ve výuce?

***Poznámka:** Vyřešením úkolů se připravujete nejenom na výkon svého (budoucího) povolání, ale tyto úkoly mohou být také součástí zkoušek (přesněji otázek) v rámci Vašeho studia.*

Školská a kurikulární reforma

Odlišení jednotlivých rovin kurikula se stalo východiskem aktuálně probíhající školské reformy. Protože změny, které aktuálně probíhají, se týkají dvou rovin kurikula (národního a školního kurikula), bývá tato reforma charakterizována jako dvoustupňová. Dvoustupňovost reformy spočívá v provázanosti koncipování národního a školního kurikula. Národní kurikulum reguluje a garantuje úroveň vzdělávání na všech školách a ve vztahu ke školnímu kurikulu platí princip subsidiarity.

Každá reforma obvykle vychází z analýzy dosavadního vývoje kurikula, analýzy vzdělávacích potřeb, z požadavků a potřeb společnosti. V tomto ohledu školská reforma představuje dynamický proces, který zahrnuje redefinici vzdělávacích cílů, nové koncipování vzdělávacího obsahu a nově koncipovaný systém monitorování a hodnocení vzdělávání. Hlavní cíle a principy školské reformy, lze formulovat v podobě následujícího desatera.

Desatero školské reformy <http://www.msmt.cz/desatero-skolske-reformy>

Ve vztahu k práci s kurikulem přináší školská reforma celou řadu změn. Pokud se *zaměříme na gymnaziální vzdělávání*, k těm nejpodstatnějším patří:

- *Změna v cílové orientaci kurikula* – „vzdělávání... má žáky vybavit klíčovými kompetencemi a všeobecným rozhledem na úrovni středoškolsky vzdělaného člověka a tím je připravit především pro vysokoškolské vzdělávání a další typy terciárního vzdělávání, profesní specializaci i pro občanský život“ (RVP, 2007, s. 8). Otázkou klíčových kompetencí se zabýváme v modulu Vzdělávací a výukové cíle.
- *Změny v učebním plánu* – „učební plán platný do roku 1990 měl 60% hodinové dotace věnováno na matematiku, přírodní vědy a technické předměty. Společensko vědní předměty představovaly pouze 11% a jazykové 29%. Estetickovými oblastmi nebyla zastoupena vůbec“ (Hrubá, 2007).
- Variabilita délky studia (čtyřleté a osmileté gymnaziální vzdělávání)
- Změny ve vzdělávacím obsahu.

V dalším textu se zaměříme na změny týkající se vzdělávacího obsahu, tj. na kurikulární reformu, která je součástí aktuální školské reformy. Kurikulární reformu, která je koncipována na principu participace všech aktérů vzdělávání, kodifikuje školský zákon (*Zákon o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání* ze dne 24.

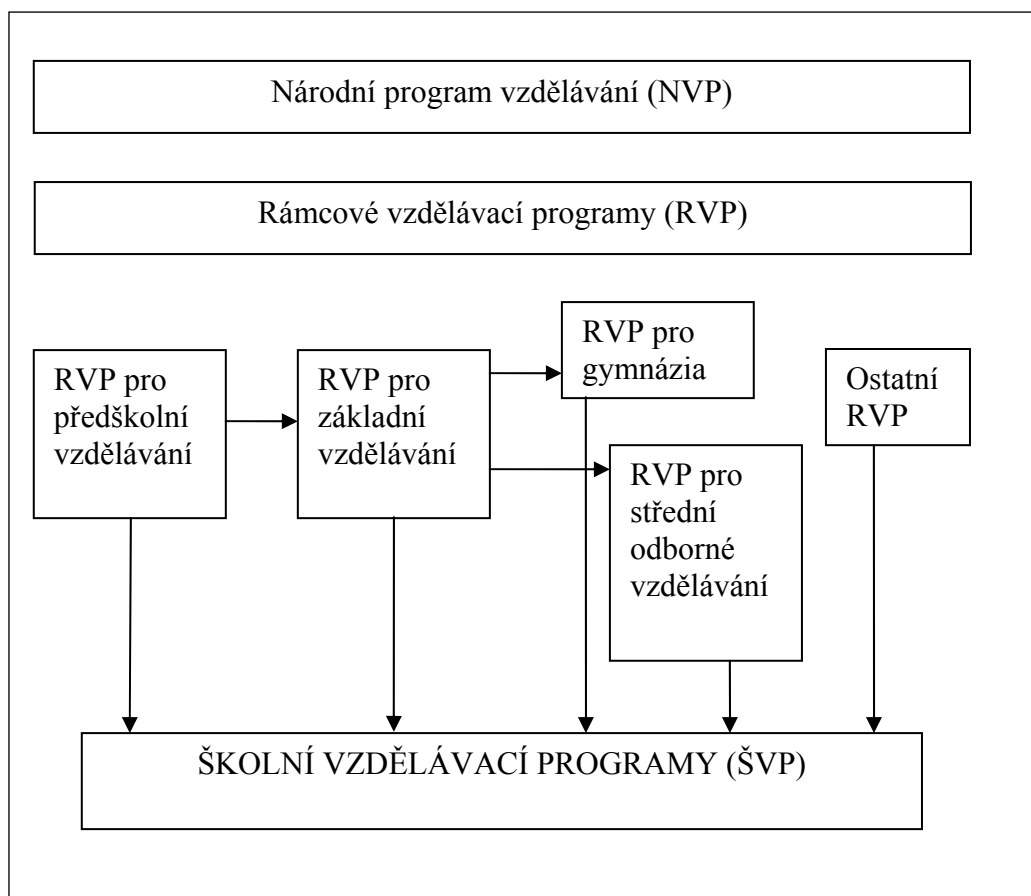
září 2004, č. 561 Sb. /2004). Přestože byla kurikulární reforma na národní úrovni plánována jako participativní, základna aktérů nepřekročila hranice školství. Aktéry reformy na národní úrovni byli převážně učitelé, ředitelé a další pracovníci školské sféry. „Další sociální partneři na změnách neparticipovali. Legitimizace změn nebyly také doprovázeny širší veřejnou diskusí“ (Walterová, 2004, s. 253). Konkrétní změny, které kurikulární reforma přináší do školní praxe, jsou vyjádřeny v systému kurikulárních dokumentů.

Systém kurikulárních dokumentů

Výchozí kurikulární dokument na národní úrovni (tzv. Národní vzdělávací program) bohužel v ČR chybí. To ale neznamena, že by absentovaly dokumenty reprezentující úroveň národního kurikula (viz schéma č. 1.). Na národní úrovni existuje koncepční (nikoli kurikulární!) dokument s názvem *Národní program rozvoje vzdělávání v České republice. Bílá kniha*, který nastiňuje směr a principy kurikulární reformy. Jednotlivé kroky reformy obsažené v *Národním programu rozvoje vzdělávání* konkretizují a specifikují tzv. **dlouhodobé záměry**, které lze charakterizovat jako strategické dokumenty státu. Aktuálně platný dlouhodobý záměr je současně závazným dokumentem pro tvorbu dlouhodobých záměrů v jednotlivých krajích. Dlouhodobé záměry se podle školského zákona (Zákon, 2004) vyhodnocují a inovují každé dva roky. Posledním dlouhodobým záměrem je dokument s názvem *Dlouhodobý záměr vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy České republiky z roku 2005*.

Závaznými kurikulárními dokumenty na úrovni národního kurikula představují **vzdělávací standardy** (v současné době platí pouze *Standard středoškolského vzdělávání*). Vzdělávací standardy mají garantovat srovnatelnost a kvalitu vzdělávání a jsou formulovány v podobě výstupů vzdělávání.

Schéma č. 1: Systém kurikulárních dokumentů

Zdroj: *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia*, 2007, s. 5.

Dalším typem závazných kurikulárních dokumentů na národní úrovni představují **rámcové vzdělávací programy (RVP)**, které mají za účel podpořit implementaci kurikulární reformy. Rámcové vzdělávací programy v sobě zahrnují vzdělávací standardy (očekávané výstupy) a současně formulují cíle vzdělávání, učivo jednotlivých vzdělávacích oblastí a průřezových témat, požadavky na organizaci a podmínky vzdělávání, rámcový učební plán. Jedná se o otevřené dokumenty, které vymezují prostor pro vznik školních vzdělávacích programů.

V současné době existují: *Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání*, *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*, *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia*, *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia se sportovní přípravou*, *Rámcové vzdělávací programy pro jednotlivé obory odborného vzdělávání*.

Školní vzdělávací programy (ŠVP) představují nižší (tzv. školní) úroveň kurikulárních dokumentů. Školní vzdělávací program si vytváří každá škola sama a na jejich tvorbě a

realizaci se výraznou měrou podílejí učitelé. Při vytváření školního vzdělávacího programu by Vám měl pomoci manuál nebo metodika tvorby školních vzdělávacích programů. Současně se můžete inspirovat vzorovými školními vzdělávacími programy.

Rozšiřující literatura:

Dlouhodobý záměr vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy České republiky. [on-line] Dostupný z < <http://www.msmt.cz/Files/HTM/KTDlouhodobyZamer.htm> > [cit. 2007-02-12]

Národní program rozvoje vzdělávání v České republice. Bílá kniha. Praha: ÚIV-nakladatelství Tauris, 2001, 98 s. ISBN 80-211-0372-8.

Rámcový vzdělávací program pro gymnázia. 2007. [on-line] Dostupné

http://www.rvp.cz/soubor/RVP_G.pdf

Rámcový vzdělávací program pro gymnázia se sportovní přípravou. 2007. [on-line] Dostupný z http://www.rvp.cz/soubor/RVP_GSP.pdf

Standard středoškolského odborného vzdělávání. Praha: Fortuna, 1999. 128 s. ISBN 80-7168-604-2.

Vydané rámcové vzdělávací programy pro odborné vzdělávání. Jsou [on-line] Dostupné z

http://www.nuov.cz/index.php?page=ramcove_vzdelavaci_programy_-_pripominkove_rizeni

Zákon o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon) ze dne 24. září 2004, č. 561 Sb. /2004

Webový portál: <http://www.rvp.cz>

Kontrolní úkoly

1. Proč bývá současná školská reforma označovaná jako dvoustupňová?
2. Jaký je rozdíl mezi školskou reformou a kurikulární reformou?
3. Které kurikulární dokumenty jsou závazné pro práci školy a učitelů?

Poznámka: Vyřešením úkolů se připravujete nejenom na výkon svého (budoucího) povolání, ale tyto úkoly mohou být také součástí zkoušek (přesněji otázek) v rámci Vašeho studia.

Dovednosti učitelů/ek vyplývající z kurikulární reformy.

Spektrum nově požadovaných dovedností vyplývá z principu participace učitelů na tvorbě školního kurikula, tj. učitelé se podílejí na tvorbě školního vzdělávacího programu a mají možnost pracovat se vzdělávacím obsahem. Nyní se zaměříme na dovednosti, které se týkají práce se vzdělávacím obsahem (**práce s kurikulem**).

Vzdělávací obsah (kurikulum) je v rámcovém vzdělávacím programu rozdělen na tzv. **vzdělávací oblasti** a tzv. **průřezová témata**. Vzdělávací oblasti a průřezová témata tvoří v současné době obsah školního vzdělávání (Rámcový, 2007) a očekává se, že učitelé budou přetvářet obsah školního vzdělávání do podoby učiva. Učivo je didakticky upravený vzdělávací obsah za účelem výuky.

Příklady průřezových témat

Průřezová témata v gymnaziálním vzdělávání:

Osobnostní a sociální výchova, výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech, multikulturní výchova, environmentální výchova, mediální výchova.

Průřezová témata v odborném vzdělávání:

Občan v demokratické společnosti, člověk a svět práce, člověk a životní prostředí, informační a komunikační technologie.

Procesu „úpravy“ vzdělávacího obsahu do podoby učiva se říká didaktická transformace. **Didaktická transformace** se v kontextu současné kurikulární reformy stává klíčovou dovedností učitele a spočívá prioritně ve výběru a zpracování vzdělávacího obsahu. Učitelé vybírají a zpracovávají vzdělávací obsah s ohledem na vzdělávací cíle, na charakteristiku a specifika žáků a s ohledem na možné role učitele ve výuce (srov. Skalková, s. 64). Prvním krokem didaktické transformace je **výběr** vzdělávacího obsahu, který se následně stane učivem. Při výběru vzdělávacího obsahu se učitelé řídí různými kritérii. Některá níže uvedených kritérií výběru učiva jsou běžná, jiná se objevují zřídka:

- Významné postavení poznatku ve vědeckém nebo uměleckém systému poznatků.
- Historický nebo společenský význam poznatku.
- Tradiční síla poznatku (poznatky se opakovaně objevují v učebnicích).
- Subjektivní intuice a obliba poznatku (činnosti) u učitele.
- Regionální charakter a význam poznatku.
- Praktičnost pro žákův každodenní život.
- Mezipředmětovost a možnost využití v dalších výukových předmětech.
- Rozvoj osobnosti žáka.
- Systematičnost poznatků a dovedností.
- Rozvoj poznávání a učení se.
- Tvorba profesní orientace žáka.

- Motivační účinnost na žáka.
- Výběr na základě prekonceptů žáků (Trna, Janík, 2006, s. 66-67).

Rámcové vzdělávací programy vymezují učivo ve vztahu k očekávaným výstupům vzdělávání. Vlastní učivo je vyjádřeno v podobě jednotlivých hesel bez další specifikace a učitel/lka stojí před otázkou: co vybrat z rozsahu uvedeného (povinného) hesla a jak dané učivo uspořádat.

Příklad učiva vymezeného v RVP pro gymnázia

Očekávané výstupy:

Žák

V mluveném projevu ovládá zásady spisovné výslovnosti a pro účinné dorozumívání vhodně užívá zvukové prostředky řeči.

Volí adekvátní komunikační strategie,....

Učivo

Zvuková stránka jazyka – zásady spisovné výslovnosti; zvukové prostředky souvislé řeči.

Slovní zásoba, sémantika a tvoření slov – jednotky slovní zásoby; významové vztahy mezi slovy; rozšiřování slovní zásoby.

Skladba (syntax) – základní principy větné sklady (větné členy, věty, souvětí a jejich vztahy), aktuální členění výpovědi,.... (RVP, 2007, s. 14)

Didaktika nabízí několik variant **uspořádání učiva**:

- předmětové – učivo jednotlivých vyučovacích předmětů kopíruje systém vědeckých disciplín nebo oblastí praktické činnosti;
- projektové uspořádání – projekty soustřeďují učivo kolem praktických činností, které mají spojitost s reálným životem;
- tématické uspořádání – témata se vytvářejí na základě věcných nebo myšlenkových souvislostí mezi jednotlivými prvky učiva a obvykle prolínají různé obory poznávání a činností;
- modulové uspořádání – „Vzdělávací modul je ucelené obsahová jednotka, která je koncipována na základě kompetencí, nikoli obsahu vzdělávání“ (Metodika, 2007, s. 33). Umožňuje pružně kombinovat jednotlivé části učiva podle potřeb praxe a požadavků (např. zaměstnavatelů) a umožňuje individualizaci vzdělávání. V modulovém uspořádání je obtížné udržet systém a návaznost učiva (srov. Nelešovská, Spáčilová, 2005).

Když má učitel vybrané a strukturované učivo, může začít pracovat s učivem za účelem konkrétní výuky. Tato činnost učitele – **didaktická analýza učiva** je považována za důležitou, ale dá se říci, že za tradiční dovednost učitele/lky. Didaktická analýza učiva

spočívá ve vyčlenění základního, rozšiřujícího a doplňujícího učiva, v rozdělení učiva na základní prvky (poznatky, činnosti, dovednosti, návyky, hodnoty, myšlenkové operace a poznávací procesy) a určení jejich vzájemných vztahů (srov. Kalhous, 2003, srov. Nelešovská, Spáčilová, 2005).

Kontrolní úkoly

1. Z jednotlivých rámcových vzdělávacích programů vypište vzdělávací oblasti. Liší se vzdělávací oblasti v gymnaziálním vzdělávání a odborném vzdělávání?
2. Vyberte si jednu vzdělávací oblast nebo jedno průřezové téma a vypište si učivo, které tvoří obsah vybrané vzdělávací oblasti nebo průřezového tématu. Poté, co máte vypsané učivo, vyberte si několik blízkých hesel a zmapujte jejich maximální rozsah.
3. Která kritéria uplatníte při výběru z maximálního rozsahu učiva? Svůj výběr kritérií diskutujte s ostatními kolegy a zohledněte přitom i očekávané výstupy konkrétní vzdělávací oblasti.
4. Navrhněte způsob strukturace učiva v dané vzdělávací oblasti (průřezovém tématu). Svůj návrh zdůvodněte a diskutujte jeho možné klady a zápory.

***Poznámka:** Vyřešením úkolů se připravujete nejenom na výkon svého (budoucího) povolání, ale tyto úkoly mohou být také součástí zkoušek (přesněji otázek) v rámci Vašeho studia.*

Poslední dovednost, která vyvstala před učiteli zcela nově v souvislosti s implementací kurikulární reformy, je **tvorba školního vzdělávacího programu (tvorba kurikula)**. V tom, jak tvořit ŠVP, by Vám měly pomoci manuál a metodiky tvorby školního vzdělávacího programu. Za předpoklad úspěchu v tvorbě vzdělávacího programu lze považovat:

Týmovou spolupráci

Znalost závazných dokumentů a metodik tvorby ŠVP

Vyhodnocení stavu na konkrétní škole (zjištění vzdělávacích potřeb žáků, očekávání rodičů a dalších sociálních partnerů školy, materiální a personální podmínky,....)

Vyjasnění si specifík školního vzdělávacího programu na dané škole (profilace školy, výchovné a vzdělávací priority, preferované strategie a způsoby organizace výuky, výukové strategie vzhledem ke dosahování klíčových kompetencí)

Dovednost didaktické transformace učiva (navržení struktury učiva po jednotlivých oblastech vzdělávání a průřezových tématech včetně formulace učebního plánu a tematických plánů po jednotlivých ročnících).

Navržení způsobů hodnocení a evaluace vzdělávacích výsledků (srov. Manuál, 2005, Metodika tvorby, 2007)

Rozšiřující literatura:

Manuál pro tvorbu školních vzdělávacích programů na gymnáziích. Praha, 2007.

[on-line]. Dostupný z <http://www.rvp.cz/sekce/81>

Metodika tvorby školních vzdělávacích programů SOŠ a SOU. Praha, 2007. [on-line].

Dostupný z <http://pilots.nuov.cz>

Otázky

1. Jaký je rozdíl mezi pojmy: kurikulum, vzdělávací obsah, učivo.
2. Jaké principy (zásady) sleduje aktuálně probíhající školská reforma?
3. Popište systém kurikulárních dokumentů.
4. Jaké dovednosti potřebujete pro práci s kurikulem?

***Poznámka:** Zodpovězením uvedených otázek se připravujete nejenom na výkon svého (budoucího) povolání, ale tyto otázky budou také součástí zkoušek v rámci Vašeho studia.*

Použitá literatura:

Dlouhodobý záměr vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy České republiky. [online] Dostupný z < <http://www.msmt.cz/Files/HTM/KTDlouhodobyZamer.htm> > [cit. 2007-02-12]

GREGER, David. Kurikulární politika. In KALOUS, Jaroslav, VESELÝ, Arnošt (eds). *Teorie a nástroje vzdělávací politiky*. Praha: Karolinum. 2006, s. 119-130. ISBN 80-246-1260-7.

HRUBÁ, Jana. Cyklus PANORAMA: Jaké jsou neduhy obsahu našeho vzdělávání? *Učitelské listy*, 2007. [online] Dostupný z < <http://ucitelske-listy.ceskaskola.cz> > [cit. 2007-03-26]

KASÍKOVÁ, Hana, VALIŠOVÁ, Alena. Plánování ve vyučování. In VALIŠOVÁ, Alena *Pedagogika pro učitele*. Praha: Grada, 2007. s. 125-134. ISBN 978-80-247-1734-0.

Národní program rozvoje vzdělávání v České republice. Bílá kniha. Praha: ÚIV-nakladatelství Tauris, 2001, 98 s. ISBN 80-211-0372-8.

PRŮCHA, Jan, WALTEROVÁ, Eliška, MAREŠ Jiří. *Pedagogický slovník*. 2. rozšířené a přepracované vydání. Praha: Portál, 1998, 328 s. ISBN 80-7178-252-1.

Rámcový vzdělávací program pro gymnázia. Dostupné http://www.rvp.cz/soubor/RVP_G.pdf

TRNA, Josef, JANÍK, Tomáš. Výběr a strukturování vzdělávacího obsahu jako aktuální pedagogický problém. In MAŇÁK, Josef, JANÍK, Tomáš (eds). *Problémy kurikula základní školy*. Brno: Masarykova univerzita, 2006, s. 65-70. ISBN 80-210-4125-0.

VEVERKOVÁ, Helena. Učivo. In. KALHOUS, Zdeněk a kol. *Školní didaktika*, Praha: Portál, 2002. s. 121-148. ISBN 80-7178-253-X.

WALTEROVÁ, Eliška. *Kurikulum. Proměny a trendy v mezinárodní perspektivě*. Brno: Masarykova univerzita, 1994.

WALTEROVÁ, Eliška. Proměny paradigmatu kurikulárního diskurzu. In MAŇÁK, Josef, JANÍK, Tomáš (eds). *Problémy kurikula základní školy*. Brno: Masarykova univerzita, 2006, s. 11-22. ISBN 80-210-4125-0.

WALTEROVÁ, Eliška, KOFROŇOVÁ, Olga. Proměny kurikula. In. WALTEROVÁ, Eliška a kol. *Úloha školy v rozvoji vzdělanosti* 1. díl. Brno: Paido, 2004. s. 223-293. ISBN 80-7315-083-2.

Zákon o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon) ze dne 24. září 2004, č. 561 Sb. /2004